

SOSYAL EKOLOJİ VE İNANÇ İLİŞKİSİNİN İRDELENMESİ (Evaluation of Social Ecology and Belief Relationship)

*Rüştü ILGAR**

ÖZET

Bilim adamlarınca dünyanın gelişim süreci incelendiğinde 4.6 milyar yıldır var olduğu şeklinde görüş oluşmaktadır. İlk insanın izlerine ise sadece 150 bin yıl öncesine kadar rastlanmaktadır. Bunun yanında gezegenimiz yaşamında, 1950 li yıllardan itibaren gerçekleşen sanayi devrimi ile doğal kaynakların tükenmesi, iklim değişikliği, toprak, hava ve su kirliliği gibi köklü değişimler ortaya çıkmıştır. Sosyal ekoloji bağlamında; bilim adamları dünya inançlarının etkisiyle oluşan ahlaki değerlerin insanın neden olduğu bu olumsuz değişimleri azaltacağını tekrar etmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Ekoloji, inanç, çevre, din, korumacılık.

Abstract

Scientist observes, while the earth's evolution has occurred over some 4.6 billion years, Homo sapiens sapiens appeared only some 150,000 years ago. Moreover, since 1950's years of the industrial revolution humans have radically altered the nature of the planet-warming its climate, depleting its resources, polluting its soil, water, and air. Scientist echoes ethical involvement of the world's religions in mitigating the human causes and planetary effects of degeneration changes for social Ecology.

Keywords: Social Ecology, belief, environment, religion, protection.

GİRİŞ

Sosyal Ekoloji: Günümüz sosyal çevresinden kaynaklanan sorunların çözümünde Ekoloji kavramı adeta reçete önemi kazanmıştır. Ekoloji ilk kez 1858 yılında Henry Thoreau tarafından bir mektupta kullanılmış; ancak bir tanımı yapılmamıştır. Ernst Haeckel (1869) Yunanca Oikos (ev, mekân) ve Logos (bilim) köklerinden yararlanarak Oekoloji terimini kullanmış, bu terime “doğanın ekonomisi ile ilgili tüm bilgileri belirtmek ve bu bilgilerin de hayvanların organik ve inorganik

* Yard.Doç.Dr.Rüştü ILGAR Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı 17100-Çanakkale, email:ilgar@mail.com

çevreleriyle olan tüm ilişkileri” kapsadığını vurgulamak amacıyla kullanmıştır. Haeckel ‘in bu karışık tanımı 1900’lü yıllarda pek çok araştırmacı tarafından tekrar ele alınıp, Warning’ın 1895’te yayınladığı “*Plantensamfund Grundtrak Afden Okologiske Plantege Agrafi*” adlı kitabında gerçek anlamına yakın kullanılmıştır.¹

Sosyal Ekoloji deyince, hemen akla insanın içinde yaşadığı ortam, yani diğer bütün canlı ve cansız varlıklar ile insanı kuşatan tabiat parçası akla gelir. Doğal ortama “tabiat çevre” de diyebiliriz. Fakat bugün çevrecilik açısından bu çevrenin bir kısmıdır. Sosyal çevre aynı zamanda, insanın içinde yaşadığı mesken ve şehir, orada ilişkide bulunduğu fabrikalar ve iş yerleri, yollar ve sokaklar, ulaşım vasıtaları ve araçlar gibi nesnelere, hatta diğer insanların hayat tarzlarına varıncaya kadar bütün bu ortamlar sosyal çevre tanımına dâhil edilir. İnsani faaliyetlerin neticesi olarak oluşan bu çevreye de “suni çevre” diyebiliriz. Suni çevre ise büyük ölçüde sosyal ve psikolojik çevredir.²

İnanç: İnanç kavramı ise inanılan şey, din, felsefe, siyaset, konusunda benimsenmiş kanı³ şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak en genel tanımı olarak Tanrıya bir dine inanma, iman itikat⁴ şeklinde değerlendirilebilir. Din yada inanç; akıl sahibi insanların kendi istek ve arzuları ile hem bu dünya da, hem de öbür dünyada iyiliğe ve saadete ulaştıran ilahi kanunlardır.⁵ Nietzsche ye göre “inanç ilk olgudur, hatta duyuların doğurduğu bütün izlenimlerde bile ilk düşünsel etkinlik bir tür evtlemedir.”⁶

¹ KOCATAŞ, Ahmet, Ekoloji Çevre Biyolojisi, Ege Üniversitesi Basımevi, İZMİR sf.4, 1996.

² BAYRAKDAR, Mehmet, İslam ve Ekoloji, Diyanet İşleri Başkanlığı Halk Kitapları 88, ANKARA, sf.15, 1992.

³ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi, İnanç, C.V., (SPADEM et ADAGP), İstanbul, s.5671, 1986.

⁴ TÜRKÇE SÖZLÜK, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Türk Dil Kurumu, Milliyet Gazetesi Tesisleri, İstanbul, s.704, 1992.

⁵ BİLMEN, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, Akçağ Basım Yayım Pazarlama, Ankara, sf.5,1999.

⁶ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi, İnanç, 1986 Friedrich Nietzsche (1844-1900) Wille zur Macht adlı eserinden Türkçe’ye yapılmış alıntı. Adı geçen yazar ve eseri batı toplumunun inanç dünyasında önemli veri tabanı niteliğindedir. Eser çeşitli araştırmacılarca İngilizceye çevrilmiştir. (Heidegger, Martin, 1979, Nietzsche, Vol. I: The Will to Power as Art. trans. David F. Krell. New York: Harper & Row. USA,

Dünya üzerinde dinsel kazanımlı inançlar Hıristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm, Budizm, Konfiçyusizm, Taiizm, Şamanizm, Şintoizm gibi çok sayına doğal dinlerden kaynaklanmaktadır. Ancak bunun yanında Satanizm, Darwinizm, Bahailik vb. çeşitli fraksiyonel inançlar da mevcuttur. Ekolojik ve kozmolojik farklılıklar din ve inanç ile ilişkilendirilebilir. Ekolojik farklılıklar, çevresel anlayış ve değişimler, dinlerin çeşitliliği ile yakından ilişkilidir. Yani inançlar çevreyi şekillendirmiştir. Örneğin üç dinin de kutsal merkezi niteliğindeki Kudüs kentinin peyzajı çevreden ve inançlardan etkilenmiştir. Dinlerin bireysel ve karşılıklı etkileşimi de çok çeşitli doğaya özgü oluşumların şekillenmesine yol açmıştır⁷.

Bireysel kazanımlı inançların sosyal ekolojiye etkilerini ise en güzel örneği Darwin'in görüşleri (bazı kaynaklara göre Darwinizm) ile açıklanabilir. Bu savın savunucularından Francis GALTON İngilizlerin asil kanın korunması ve çok üstün ırka erişilmesi için evliliklerin yasayla düzenlenmesini, toplumdaki sakatların kısırlaştırılmasını, bunun için Eugenics kurumlarının oluşturulmasını önermesi^{8,9} inançların sosyal ekolojiye etkisinin bir başka sonucudur. İlk kez ekoloji terimini kullanıp dünya literatürüne kazandıran Alman biyolog Ernst Haeckel'de bu inanç ölçütlerinde cüzamlı, vebalı hastaların ve sakatların toplumdan ayıklamasını, sakat doğan bebeklerin öldürülmesini, evrim için

Heidegger, Martin, 1986, Nietzsche, Vol. III: Will to Power as Knowledge and as Metaphysics. trans. Joan Stambaugh and Frank Capuzzi. San Francisco: Harper & Row. USA, Walter Kaufmann, 1967. The Will to Power. trans. New York: Random House, USA gibi) İngilizce konuşan ülkelerde etkili olmuştur. Ayrıca Nietzschenin 1960-1980 Fransa'sında "Tanrı öldü" deklaresi otoriteye karşı meydan okumayı ve etkili sosyal eleştirileri açığa çıkarmıştır. Nietzsche Darwinden etkilenmiş üst ırk kavramını benimsemiş egzistansiyalizmin öncüsüdür. İrkçi fikirleri Nazi düşünce sisteminin temelini de oluşturmuştur Adolf Hitler'se onun adına bir anıt yaptırmıştır.

⁷ Mary Evelyn Tucker, John A Grim. Introduction: The emerging alliance of world religions and ecology, Daedalus. Boston: Fall 2001. Vol.130, Iss.4; pg.1-22, 2001.

⁸ Bergman, J., Eugenics and the Development of Nazi Race Policy, Perspectives on Science and Christian Faith 44(2):p.109-123, June 1992; Darwin and the Nazi race Holocaust, TJ 13(2):p.101-111, 1999.

⁹ Stein, G.J., Biological Science and the Roots of Nazism, American Scientists 76:p.50-58, Jan-Feb 1988.

zorunluluk olduğunu savunduğundan dolayı sosyal bir Darwinist olarak adlandırılmıştır.¹⁰

İnanç ve ekolojik etkileşimin sosyal ortama yönelik zararlarının irdelenmesi çalışmalarında bir diğer dönüm noktası Hirschi ve Stark ile başlamıştır. Hirschi ve Stark gibi bu tür çalışmaları ele alan bazı bilim adamları çalışmalarının sonucunu açıklarken beklentilerin aksine sıklıkla kiliseye giden, şeytana ve ölümden sonrasında inananların suç işleme eğilimlerinin yüksek olduğu savını ileri sürmüşlerdir^{11,12,13,14,15,16}. Ancak bu yargıya ulaşırken araştırma esnasında ilk sorulacak sorunun neden cehennem ateşi ve cezanın suçlar ile ilişkilendirilmemiş olmaması idi. Bu bulgu diğer araştırmacıları da provoke edip yeni araştırmalara sevk etti. Daha sonraki süreçte Albrecht ve diğerleri 1977, Higgins ve Albrecht, 1977; Jensen ve Erickson, 1979; Peek ve diğerleri, 1985; Rohrbaugh ve Jessor, 1975 yaptıkları çalışmalarda suçların araştırılarak inançla ilişkilendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir^{17,18,19,20,21}. Bazı âlimlerse

¹⁰ Daniel Gasman, *The Scientific Origins of National Socialism: Social Darwinism in Ernst Haeckel and the German Monist League*, American Elsevier, pp. xvi, xvii, cited from Henry Morris, op. cit., p. 73. New York, 1971.

¹¹ Barnes, Harry E. and Negley K. Teeters, *New Horizons in Criminology*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall. 1951.

¹² Bonger, William A., *Criminality and Economic Conditions*. Bloomington: Indiana University Press. 1916.

¹³ Falk, Gerhard J., Religion, personal integration and criminality. *Journal of Education and Sociology* 35:p.159-161,1961.

¹⁴ Fitzpatrick, Joseph P., The role of religion in programs for the prevention and correction of crime and delinquency. *The President's Commission on Law Enforcement and Juvenile Justice, Task Force Report: Juvenile Delinquency and Youth Crime*. Washington, D.C.: Government Printing Office. 1967

¹⁵ Kvarceus, William C., Delinquent behavior and church attendance. *Sociology and Social Research* 28:p.418-434. 1944.

¹⁶ Reckless, Walter C. and Mapheus Smith, *Juvenile Delinquency*. New York: McGraw-Hill., 1932.

¹⁷ Albrecht, Stan L., Bruce A. Chadwick, and David S. Alcorn, Religiosity and deviance: Application of an attitude-behavior contingent consistency model. *Journal for the Scientific Study of Religion* 16:p.263-274., 1977.

¹⁸ Higgins, Paul C. and Gary L., Albrecht Hellfire and delinquency revisited. *Social Forces* 55:p.952-958, 1977.

¹⁹ Jensen, Gary F. and Maynard L. Erickson, The religious factor and delinquency: Another look at the hellfire hypothesis. In Robert Wuthnow (ed.), *The Religious*

inançların suçlar üzerinde kesin etkisinin bilinmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Sosyalistler görüşü ise en az illegal davranış sergileyenlerin, en az istenmeyen durumlarda bulunanların ve dine saygılı olanların daha az ekolojik suç işledikleri şeklindedir.²²

Dine ve inançların ekolojik yaklaşıma olan etkisi daha ziyade kainattaki muhteşem homeostatik denge ve biyolojik tür çeşitliliği ile ilgilidir. Aynı zamanda varoluşta inançlar bazında etkilik göstermiştir. Kainattaki mevcut dizayn ve tasarımın Tanrının bir imzası ve elişi ürünü müşçesine yaratıldığı ve 35 yıl öncesi Lynn White tarafından "The Historic Roots of our Ecologic Crisis," adlı eserde belirtilmiştir. Bu konu çeşitli öğeler ölçütünde değerlendirildiğinde; temel ilahi kutsal yaratılış kavramına Yahudi ve Hıristiyan dininde tam manasıyla ele alınmadığı ifade edilmektedir.²³ Ancak tüm dini liderler ekolojik duyarlılığı ön plana çıkarmaktadırlar. Dini liderler küresel toplantılarda çok defa çevre koruma konuları üzerinde durmaktadırlar. Örneğin Dalai Lama Tibet'te özel ekolojik güvenlik zonlarının oluşturulması gerekliliğine değinirken, Rabbi Ishmar New York Yahudi Teoloji Okulunda çevrenin durumunu sıklıkla kritik etmektedir. Yunan Ortodoks Patriği Bartholomeo birçok seminerde Karadeniz ve Tuna nehrinin kirliliği hakkında beyanatta bulunmuştur. Seyyid Hossein Nasr İslami perspektifte ekolojik günah hakkında bir çok yazı ve demeç yayınlamıştır. Papa II. John Paul ise 1 Ocak 1990 Dünya Gününde "Ekolojik Krizde Genel Sorumluluk" mesajını yazmıştır.²⁴

Dimension: New Directions in Quantitative Research. New York: Academic Press. 1979.

²⁰ Peek, Charles W., Evans W. Curry, and H. Paul Chalfant, Religiosity and delinquency over time: Deviance deterrence and deviance amplification. *Social Science Quarterly* 66:p.120-131, 1985.

²¹ Rohrbaugh, John and Richard Jessor, Religiosity in youth: A personal control agent against delinquent behavior. *Journal of Personality* 43:135-155, 1975.

²² Grasmick, Harold G., Robert J. Bursik, Jr., and John K. Cochran, "Render unto Caesar what is Caesar's": Religiosity and taxpayer's inclinations to cheat. *The Sociological Quarterly* 32:p.251-266, 1991.

²³ George Rupp., Religion, modern secular culture, and ecology *Daedalus*. Fall 001.Vol.130, Iss. 4; pg.23, 8 pgs Boston, USA, 2001.

²⁴ John Chryssavgis, "The Halki Ecological Institute: Religion, Science, and the Environment," *Worldviews: Environment, Culture, Religion* 3 (3) (December 1999):p.273-278, 1999.

İslam ve Ekoloji:

Her konuda olduğu gibi çevre konusunda da Kur'an-ı Kerim Müslümanlara rehberlik etmiştir. İşte bunun için İslam'ın doğuşuyla birlikte ona inananlar için çevre bir temel mesele olmuştur. Tabii olarak bir peygamber ve Müslümanların lideri olması dolayısıyla çevre işleri fiilen ilgilenen ve sözleri ile bu konuda Müslümanları uyaran ilk kimse, Hz.Muhammed (S.A.V.) olmuştur. Sonra onun yerine geçen ilk halifeler, özellikle Hz.Ebubekir ve Hz.Ömer başta olmak üzere diğer sahabeden ileri gelenler bu konuyla ilgilenmişler; peygamberimizin bu konudaki sünnetini yaşatmışlardır.

Birçok kuran ayetinde doğa ve doğanın olağan üstü yapısı tarif edilmektedir. 750 ye yakın ayette inananları canlı organizmalar ve çevreyi, yaratıcının üstün tasarımları hakkında iyice düşünüp taşınmayı hararetle öğütlemektedir.²⁵

Hadislerle Ekoloji: Peygamberimiz fiilen çevrecilik yapmış çeşitli vesilelerle Müslümanlara bu konuda tavsiye ve öğütler vermiştir. Hz. Peygamber kendi devrinde çevreciliği bir siyaset haline getirdiği görülmektedir. Bunun için de çevre ile ilgili çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bunların başlıcaları şunlardır:

Ormanlaştırma: Peygamberimizin boş arazileri ormanlaştırdığı bilinmektedir. Eskiden bir orman yeri olduğu anlaşılan ve o zaman "Zureybu't-Tavil" adıyla bilinen, Beni Harise'lerin otlak yeri olan Medine yakınlarındaki bir yeri yeniden orman dönüştürülmesini bizzat istemiştir.

Sit Alanları Belirlenmesi: Hz. Peygamber, Medine ve civarını, Taif şehri ve civarını, bugünkü tabiriyle sit alanları ve milli park alanı ilan etmiştir. Yani ağaçlarının kesilmesini kuşlarının ve her türlü hayvanlarının avlanmasını yasaklamıştır.²⁶

Ekolojik Şehircilik: Peygamberimiz, evlerin geniş olması, yüksek olmaması ve avlulu veya bahçeli olmasını tavsiye etmiştir. Hatta iki kattan fazla yüksek evleri yıktırdığına dair rivayetler vardır. Bugünün

²⁵ Rahim, Hasan Zillur, Ecology in Islam: Protection of the Web of Life a Duty for Muslims The Washington Report on Middle East Affairs. Washington: Oct 1991.Vol. X, Iss. 4; pg.65, 1991

²⁶ Bayraktar Mehmet, age., sf.50-51, 1992

beton yığını, “Gökdelen” misali çok katlı yapıları ve onların insanın sosyo-psikolojik davranışlarına en başta hava kirliliği gibi çevresine olumsuz etkilerini düşündüğümüzde, Hz. Peygamber’in ne denli sağlıklı bir şehirciliğe önem verdiğini hemen anlaşılır. İslam ülkeleri, az çok, Peygamber’in mesken tipini örnek almışlardır. Buna en güzel örnek; Topkapı Sarayı’dır²⁷.

Bu konuda örnek olabilecek başlıca hadiler ise: “Kim ağaç dikiminde bulunursa, onun için ağaçtan hâsıl olan ürün miktarınca Allah sevap yazar.”²⁸

İbni Ömer: “Nebi (S.A.V.) hayvanlara işkence yapanlara lanet etti.”²⁹

“Kim av peşinde koşarsa, gafil olur.”³⁰ şeklindedir.

Daha sonraki süreçte de ortaya çıkan ekolojik düşünce etkisini İslam toplumlarında etkisini hissettirmiştir. Örneğin İbn Sina (980-1037) ve Biruni (973-1051) gibi bilginler, yeni kurulacak bir yerleşim yeri için, önce suyu ve ulaşım durumu gibi bazı özellikler dikkate alınarak, uygun yerler belirlendikten sonra bunlardan havası en temiz olan yere şehrin kurulmasının doğru olacağını söylerler. Dolayısıyla onlara göre sağlıklı bir çevrenin en temel belirleyici özelliği havadır³¹.

Türk Kültüründe Ekoloji:

İslam’ın geleneksel ekoloji anlayışına, İslam milletleri arasında en çok canlı tutan Selçuklu ve Osmanlı Türkleri olmuştur. Onlar bu geleneği, sadece “Yaş kesen baş keser” gibi bir çok atasözünde, erkek ve kadın için verdikleri tabiatın alınma çiğdem, nilüfer, derya, sümbül baba, gül baba gibi isim adlandırmaları, hayvan ve kuşların bakımı ve tedavisi için kurdukları vakıflar ve hastaneler, bir çok ekolojik adetlerle de yaşatılan tabiat sevgisinin bir göstergesidir. Bunda İslam’ın büyük rolü vardır. Fakat bunun yanında İslam öncesi Şamanizm dininden kaynaklanan bazı kuşların ve hayvanların kutsal sayılması gibi özellikler de etkili olmuştur. Örneğin Orta Asya Türklerinde, kuşlardan özellikle

²⁷ CANAN, İbrahim, Çevre Ahlakı, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, sf.89,1995

²⁸ Ahmed İbn Hanbel:Müsned: 5/415)

²⁹ Buhari:Müsned: 4/31-33

³⁰ Ebu Davut: Fiten:69

³¹ Bayraktar Mehmet, age sf.25-26, 1992

güvercinleri kutsal saymaları; ki güvercinin gök tanrı ile insanlar arasında elçi olduğuna inanılırdı.

Hıristiyanlık ve Ekoloji:

“Ya Rab, işlerin ne çoktur!

Onların hepsini hikmetle yaptın.

(Mezmun 104:24)

Bu dizeler İncil'in yeryüzü ve gökyüzünü özetlemesidir. Dünyanın yaratılışı Rab'in hikmeti olarak gösterilmektedir. İncil bütün dünya üzerindeki insanlar tarafından okunup yorumlanmaktadır. İşsizler, kadınlar, fakirler, kimsesizler, evsizler, açlar, çaresizler “dünyanın sefilleri” gibi çok geniş kitleler İncil'i okumaktadırlar. Onların Hıristiyanlık inancı ile ilgili tecrübeleri ve düşünceleri, yeni teolojidir. Marangozdan da öte doğayla iç içe yaşamı benimsemiş bir doktrin temel esastır. Geleneksel kilisenin dışına gittikçe daha fazla duyulan yeni sesler bizden sadece yeni anlayışları ve yeni fikirleri görmemizi istememektedirler. Daha çok asırlar boyunca kilise yapılarında ve düşüncesinde neyin yanlış olduğunu göstermektedirler. Çevre krizi daha çok batı toplumunda düşünme ve çalışma şeklinden kaynaklanmaktadır.

Hıristiyan kutsal inancında anlaşılması güç olan “Baba, Oğul, Kutsal Ruh” üçlemesinin Oğul: İsa Mesih, Baba: Tanrı, Kutsal Ruh ise: ? tanımlanması uzun süre gerçekleşmemiştir. Günler süren tartışmaların getirisi olarak “aslında hepsi aynıdır” şeklinde sonuçlanmıştı. Su-buhar ve buz nitelemesine gidilmiştir.³² Dolayısıyla betimleme doğa ile yapılmıştır.

Tanrı'nın yarattığı her şey O'nu mübarek kılar.

O'nu yüceltir ve ebediyen O'nu metheder...

Güneş ve Ay! Tanrı'yı mübarek kılar:

O'nu yüceltir ve ebediyen O'nu metheder.

Yağmurlar ve çiğler! Tanrı'yı mübarek kılar:

O'nu yüceltir ve ebediyen O'nu metheder...

Yeryüzünde yetişen her şey! Tanrı'yı mübarek kılar...

Denizler ve nehirler!... Deniz canavarları ve suyun içerisinde yaşayan her şey!...

³² www.incil.com 2001 yılı Sohbet Odası tartışmalarından alınmıştır.

Göklerin kuşları! Vahşi ve evcil hayvanlar...
Tanrı'nın hizmetkârları! Tanrı'yı mübarek kılar:
O'nu yüceltir ve ebediyen O'nu metheder.³³

Diğer ayrımlar kendimizi tabiattan ayırmamanın gerektiği kilise tarafından teşvik edildiğini ve bunun nasıl sorunlara yol açtığı açıklanmaya çalışılmıştır. Fakat bu ayırım sorunlara yol açan tek ayırım değildir. İnsanların kendilerini diğer insanlardan ayırmaları, insan tabiatı ve insanın günahkârlığı ile ilgili evrensel bir kanun gibi görünmektedir. Kilise kendine sormak zorundadır “Bizim inanç ayrılıklarına, yaşam şekli ayrılıklarına ve kültürel ayrılıklara olan tepkimiz nedir? Hıristiyan kilisesinin o kadar çok değişik dalları ve mezhepleri vardır ki, çok sayıda ve birbirleriyle çelişen cevaplar verilecektir³⁴.

Her milletten insan bir çeşit Tanrı'ya ya da Tanrılara ve yaratılışa inanırdı. İncil hiçbir zaman tabii dünyadan, bağımsız bir varlık grubu olarak bahsetmemiştir. Hatta soyut “yaratılış” terimi bile Eski Ahit’de yer almaz ve Yeni Ahit’de de çok nadiren kullanılır. İncil’in tabii dünyadan bahsedilen her yerinde yazarlar, Tanrı'nın yarattığı mahlûkatla, her birinin yaradan olan Tanrı ile ilgisi ile ilişkilendirilmiştir. Bu ilişki ilahi fiilin bir neticesidir; çünkü Tanrı bir dünya yaratıp da sonra yaratılanı terk etmez. İncil’in yazarları her şeyin, dünyanın parçalarının, sakinlerinin, uzaydaki yerinin yada havasının Tanrı’dan türeyen ve ona muhtaç olan bir mahlûk olduğuna inanmaktadırlar.

Dünyaya hızla yayılan ekolojik duyarlılık ve Hıristiyanlık dini açısından diyalog ve geleneklerin karşılıklı iletişiminin kaynaşmasının bir ürünüdür. Hıristiyan misyonerlerin (evangelistlerin) Amerikanın yerlilerine Hıristiyanlığı öğretmesiyle senkronizasyon sonucu varolmuştur. Ayrıca Doğu Asya da da Konfiçyüs, Tao ve Budistler arasındaki diyalog da bu senkronizasyonu ortaya çıkarmaktadır.³⁵ Bu bağlamda misyonerler diyalog ile aslında dünyadaki ekolojik dengenin

³³ İNCİL’in Yunan Versiyonu Eski Ahit’inde ve Katolik baskılarında bulunan Daniel’in kitabından, Üç Genç Adamın Şarkısı.

³⁴ BREUİLLY, Elizabeth/ PALMER, Hıristiyanlık ve Ekoloji, İğdaş Yayınları, İSTANBUL, sf.24-28,1997.

³⁵ John A. Grim, Indigenous Traditions and Ecology: The Interbeing of Cosmology and Community (Cambridge, Mass.: Center for the Study of World Religions, Harvard Divinity School, 2001.

korunmasına da katkıda bulunmaktadır. Hıristiyan dünyasının öncülüğü ile gerçekleştirilen dinler arası diyalogun farklı dinden insanları, aynı zamanda, diyalog vasıtasıyla farklı kültürü, tarihsel dönem, sosyo-ekonomik çevre, eğitim, insan psikolojisi ve etnik yapıları ve grupları bu gibi konuları daha iyi kavrayabilecek ortamı yakalayabilmeleri dinler arası diyalogun antropolojik hedeflerinden biri³⁶ halini almasına yol açmıştır.

Sosyal Ekoloji ve çevre için Hıristiyan aleminde çeşitli toplantılar yapılmıştır. Dünya Kiliseler Konseyi Asamblesi WCC (Assembly of the World Council of Churches) 1975'te Nairobi'de toplanarak katılımcı ve sürdürülebilir dostluk çağrısında bulunmuştur. 1983 yılında WCC ve Massachusetts Teknoloji Enstitüsü Vancouver Asamblesinde sadece adalet, barış, yaratılıştaki bütünlük temaları işlenmiştir. Ayrıca 1986 yılında WWF dünya doğal hayatı koruma vakfı sponsorluğunda Hıristiyan Kiliselerinin Vatikan'daki toplantıları gerçekleştirilmiştir. Birleşik Bilim ve Din Komiteleri Dünyayı Koruma ve Sevme Küresel Forum'u Ocak 1990 da Moskova'da toplanmıştır. 1991 yılında ise Kanberra da WCC "Dünya geneli Kutsal Heyecanda Yenileşme" düşünceleri ele alınmıştır. 1992 yılı Birleşmiş Milletler Rio Dünya Zirvesi ile birlikte Hıristiyan liderler ve WCC toplantısı yaparak yardımlaşmaya dair "kiliseler anlaşması"ni yayınladılar. 1993 yılında Şikago'da Dünya Dinler Parlamentosu toplanmıştır. Bu toplantıyı takiben yenisi 1999 yılında Güney Afrika Cape Town da tekrarlandı. Ana mesaj ise küresel etik, çevre ve insan hakları konularında olmuştur. 1988 yılında Oxford ta Uluslararası Parlamenter Liderler Küresel Forum'u toplanmıştır. Bütün bu toplantı ve deklarasyonların temelinde çevre ve ekolojik değerler işlenmiştir. Ayrıca Hıristiyan dünyasında ekolojik çevre için teşkilatlanmaya da gidilmiştir. Bunlardan 1995 yılında İngiltere'de kurulan Koruma ve Din Birliği ARC (Alliance of Religion and Conservation) ile Çevre için Dinlerin Ortaklığı NRPE (Religious Partnership for the Environment) teşkilatlarıdır. Aynı zamanda Dünya Bankası bu amaçla yapılan dini gelişimleri desteklemektedir.³⁷

³⁶ Mustafa ALICI, Dinlerarası Diyalogun Ana Konuları ve Hedefleri, EKEV Akademi Dergisi, sayı:16, yaz 2003, s.9, 2003.

³⁷ Mary Evelyn Tucker, John A Grim. Introduction: The emerging alliance of world religions and ecology, Daedalus. Fall 2001. Vol.130, Iss. 4; pg. 1- 22, Boston, 2001.

Gelişmiş batı toplumunda çevre eğitime oldukça fazla önem verilmektedir. Örnek verilecek olursa; Seattle Üniversitesi sertifika programları, Indiana daki Saint Mary-of-the-Woods College 12 haftalık din ve ekoloji programları, Drew Üniversitesi yeşil kilise ve çevreci papaz programları, Kuzey Texas'taki Master of Arts in Philosophy Üniversitesinde din eğitimi çerçevesinde çevresel etik programları mevcuttur. Ayrıca Boston Theological Institute (BTI), Toronto School of Theology (TST), Chicago Theological Initiative in Eco-Justice (CTI) Enstitülerinde PhD, MA, ThD, MDiv, MTS ekoloji ve din programları mevcuttur. Ayrıca teoloji eğitimi veren eğitim kurumlarının lise, üniversite vb vazgeçilmez ögesi ekoloji konularıdır³⁸.

Budizm ve Hinduizmde Ekoloji:

“Birleşik Krallığın kalkınması için dünyanın kaynaklarının yarısını tükettiniz. Hindistan'ın aynı düzeye gelebilmesi için acaba kaç dünya gerekir?” Gandhi

Gandi doğa tahribatına karşı ekolojik duyarlılığının bir göstergesi olarak üzerinde güneş batmayan imparatorluğa bu soruyu yöneltmiştir. Hindistan'da Mango, Nim ya da Banyan ağaçlar gibi ağaçlar her zaman, yaprakları tabii bir havalandırma aracı olarak iş görürken sığınak olmaları ve gölge vermeleri için yol kenarlarına dikilmişlerdir. Nesiller boyunca dinlenmek ya da yemek için mola veren yolcular, geniş yaprak örtüleri altında sıcaktan korunmuşlardır. Bu ağaçlara değer verme geleneği Hindistan kültürüne geçmiş ve insan toplulukları ile ağaçların, bitkilerin ve hayvanların oluşturduğu orman topluluğu arasında ince ekolojik bir ilişkiye yol açmıştır. Bu ilişkinin temeli insanların sömürsünün haricinde ağaçların, ormanlarda yaşayan hayvanların ve bitkilerin kendilerine ait bir yaşama hakları olduğunu göz önünde bulundurulmasıydı. İnsan topluluğunun yaşamı devamını devam ettirmesi ve refahı ormana bağlıdır. Bu nedenle insanlar ormanı korumak zorundaydılar; dahası orman, ormanda yaşayan bilgelerin hayatının manevi amaçları peşinden gittikleri bir tanrı ile barış ve ahenk sağlama yeri³⁹.

³⁸ Whitney A Bauman. Green studies, religion, and environmental practice, Journal of Women and Religion. Berkeley: 2001/2002. Vol.19/20 pg. 90, 2002.

³⁹ RANCHOR, Prime, Hinduizm ve Ekoloji, İğdaş Yayınları, İSTANBUL, sf.34-35,1997.

Vişnu, Veda metinlerinde ilahi varlığa verilen isimlerden birisidir. Hindular, yarı tanrı denen daha aşağı tanrılara da inanmakla beraber, diğerlerinin kaynağı olan bir tek ilah olduğunu bilirler. Vaisnavalar onu Vişnu, her şeyin yaratıcısı olarak tanırlar. Dünya varılmadan önce daha hiçbir yarı tanrı, güneş, ay ve diğer yıldızlar yokken, Vişnu kendi ezeli ve ebedi zatiyla vardır.

Vrindavan yakınlarındaki Vrajbhumi bölgesi Hinduist Hindistan geleneği izlemek suretiyle, her zaman için çok iyi bir doğal dengeye sahip olmuştur. Bu denge, insan yerleşim bölgeleri, ormanlar ve su kaynakları arasındaki ilişki sonucunda oluşmuştur. Köyler arasında üç çeşit orman dokusuna rastlanırdı: Orman koruma alanları, sık orman alanları ve kutsal koruluklar. Birinci türe raksha, “korunak” adı verilirdi. Bu bölgeler, vahşi hayat için bir korunak olarak tamamen kendi haline bırakılırdı ve buralara hiç insan giremezdi. Eğer bir kuş bir ağacın dalına yuva yaptıysa, tek bir kişinin bile yaklaşması, kuşun doğal yaşam alanını bozabilirdi. Bu nedenle bu küçük ormanlık alanın insanların neden olabileceği rahatsızlıklardan korunması gerekirdi. Kuşlar ve diğer hayvanlar gündüz vakti köylere veya gitmek istedikleri yerlere gidebilir ve akşamları da güven içinde doğal yaşam alanlarına dönebilirlerdi. Korunak olarak ayrılan orman alanında yaşayan hayvanların tümü, kendilerine oldukça güvende hissederlerdi⁴⁰. İneklere olan saygı ekolojik türlere verilen değer bir başka örneğidir.

Budizm ve Ekoloji:

“O varolduğu zaman bu olur. Şunun ortaya çıkması sonucu bu ortaya çıkar. Eğer o varolmasaydı bu varolmayacaktı. Onun inkitasında Buda inkitaya uğrar.”

Birey kendi tabiatını ve dünyayı bu şekilde anladığı zaman, biz ve diğer varlıkların, başka şeylerden bağımsız ve ayrı olarak bizim gerçeğimizde varolduğu şeklindeki içgüdüsel saplantıdan kurtulur. Bir Budist in sahip olması gereken en önemli iki özellik iyiliği sevmek ve merhamettir. Budist eğitiminin dayandığı ahlak, bir takım kurallara sorgulamadan tabii olmak demek değildir. O, sevgiden ve yaşama saygıdan kaynaklanır. Her ne kadar Budistler, insanoğlunun aydınlanmayı gerçekleştirmek için diğer yaratıklarda olmayan bir

⁴⁰ Prime, age. sf.35, 1997.

fırsatının olduğuna inansalar da, insanların onun dışındaki doğal hayatta daha üstün olduğunu hiçbir zaman düşünmezler. Tabiata bu saygı, rahiplerin günlük yiyeceklerini sadaka olarak yerel halktan almaları ise kıtlık yüzünden zorlaşmıştır⁴¹.

Budizm'in doğaya ve ekolojiye olan bu saygılı yaklaşımı birçok araştırmacıya ilham kaynağı olmuştur. Örneğin David Gosling fizikçi ve din bilimcisi olarak Hinduizm ve Budizm sosyal ve çevresel problemlere bakış açısını baz alarak küresel çevre sorunlarına çözüm aramıştır. Rio'daki dünya zirvesine Hint ve Thai delegelerinin dini görüşleri şekil vermiştir. Görüşleri aynı zamanda Hindistan'daki STK lara da veri tabanı oluşturmuştur.⁴²

Yahudilik Ve Ekoloji:

Din çoğu zaman insan hedeflerini, meşgalesi nedeniyle çevresel zararlara ilgisizlilik ve umursamazlık göstererek adeta onaylamıştır. Haham öğretilerinde bal taschit gibi gereksiz yıkımlar, tza'ar ba'alei chayyim gibi hayvanlara olan acımasızlıklar, bunlara ilaveten gezilen yıllar (Sabbatik yıllar), arazinin oturmaya izin verdiği altın yıllar (Jübile yılları) etkili olmuştur. Bütün bu olanların karşılığı olarak yaşam sitilini geliştirme ve çevre koruma ile sınınanarak bağışlanma⁴³ şeklinde Yahudi inancında sosyal ekolojiye bakış açısı hâkimdir.

Bu yüzdendir ki çevrenin korunması ve geliştirmesi Yahudilik temellerinde oldukça önemli bir konudur. Bu sayede yaşam kalitesinin yükseleceği beklentisi mevcuttur. İnançların İsrail ve bunun yanında en fazla Yahudi'nin bulunduğu A.B.D. de küresel ekoloji politikaların şekillenmesinde büyük katkıları olmuştur. Çevre ve Yahudi Yaşam Koolisyonu COEJL (Coalition on Environment and Jewish Life) adlı oluşum da Amerikan Yahudi ve Hristiyan toplumuyla küresel ısınma ve çevre konusunda iletişim halindedir⁴⁴.

⁴¹ BACHELOR, Martine/ BROWN, Kerry, Budizm ve Ekoloji, İğdaş Yayınları, İstanbul, sf. 35, 1997.

⁴² Bansuri Taneja. Religion and Ecology in India and Southeast Asia The Ecologist. Sturminster Newton: Jul/Aug Vol.31, Iss. 6; pg. 59-2, 2001.

⁴³ Barbara Jane Davy. Jewish Ecologies Alternatives Journal. Waterloo: Spring 2003. Vol.29, Iss. 2; pg. 46, 2003.

⁴⁴ Mary Evelyn Tucker, John A Grim, age., 2001.

Sierra Club'ta (ki bu dünyada kurulan ilk çevresel nitelikteki sivil toplum örgütüdür) eğitime önem vermektedir. Aynı zamanda Hahamlar CEO ile ortaklık yapmaktadırlar. İhtiyaç olduğunda kim Yahudilere yardım ettiyse devreye girip destek sağlanmaktadır. Diğer alanlarda yaşayan Yahudi milletlerinde çevre anlayışı ise oldukça farklıdır. 19. yüzyılın sonundan itibaren *Orta Avrupa*'da Yahudi kültürü, burjuva akılcılığını, endüstriyel ilerlemeyi ve kapitalist uygarlığı reddeden ancak sosyal demokrasiden ziyade liberter ütopyalara yakınlaşmış bir romantik akımın ortaya çıkışına tanık olmuştur.⁴⁵ Bu gelişimler dünya Yahudi cemaatini de ekolojiye saygıya yönlendirmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada dinlerin 'tabiat' ve insan ilişkisine bakış tarzları değerlendirilmiştir. Yukarıda da değerlendirildiği gibi birçok din sosyal ekolojiye oldukça fazla önem vermektedir. Varılan en önemli sonuçlarda bir diğeri ise sosyal ekolojinin dinlerin ve uygarlıkların doğuşuyla ilişkili olduğu kanısına ulaşılmıştır. İnsan inançlarının ve eylemlerinin 'çevre'yi biçimlendirici rolü olduğu, ekolojik bilincin gelişimi açısından İslam, Yahudi, Hıristiyan, Hindû, Budist inançlarının çevre duyarlılığına yönelik yaklaşımları oldukça önemli olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu gün dünya genelindeki tüm milletler eğer kendi inançlarının gereğini

⁴⁵<http://www.postanarki.net/kafka.htm>, alıntı yapılan web sitesi şu notu düşmüştür. Michael Löwy, Orta Avrupada Yahudilik ve Anarşizm: Franz Kafka Vakası Çeviren: Kürşad Kızıltu, Bu makalenin çeşitli versiyonları 1967'den itibaren İbranice, Yidiş dilinde, İspanyolca, İtalyanca, Fransızca (1981'de A. Goldmann ve S. Nair'in derlediği *Essais sur les formes et leurs modifications* (Paris, ed. Denoel -Biçimler ve değişimleri üzerine denemeler) ve 1997'de *L'Homme et la Société* dergisinde yayınlandığı ifade edilmektedir. 1997'de yine İngilizce'de *New Politics* dergisinde ve Çek dilinde *Analogon* dergisinde yayınlanmıştır. Türkçe çevirisini okuduğunuz metnin alındığı kaynak: <http://213.156.44.181/apa/csl/ve052000/en-lowy.htm>. Bu yazının çok daha uzun olan versiyonuna şu adresten ulaşılabilir: <http://www.wpunj.edu/~newpol/issue23/lowy23.htm> Marx, Lukacs, Benjamin, Troçki, G. Scholem ve Che uzmanı. Özellikle Ulusal sorun, Latin Amerika marksizmi, özgürlük teolojisi, orta Avrupa Yahudiliği ve devrimci mesihçiliği, devrimci romantizm, Bilgi sosyolojisi, Sürrealizm ve Ekoloji sorunlarına eğiliyor. Son olarak Walter Benjamin üzerine; Sürrealizm ve Marksizm üzerine bir kitabı ve fotoğraflarla 20. yüzyıl devrimleri konulu bir derlemesi çıktı. Dördüncü Enternasyonal'in üyesi ve başlıca teorisyenlerinden biridir.

yerine getirirlerse; gelecek nesillere sürdürülebilir bir kalkınma ile ve çevreyi tehdit etmeden yaşanabilir bir mekân bırakacaklardır. Çevre korumanın sihirli anahtarı da bu temel düşünce tarzında saklıdır.

KAYNAKÇA

- Albrecht, Stan L., Bruce A. Chadwick, and David S. Alcorn, 1977, Religiosity and Deviance: Application of an attitude-behavior contingent consistency model. *Journal for the Scientific Study of Religion* 16:p.263-274.,
- Alıcı Mustafa, 2003, Dinlerarası Diyalogun Ana Konuları ve Hedefleri, EKEV Akademi Dergisi, sayı:16.
- Bachelor, Martine/ Brown, Kerry, 1997, Budizm ve Ekoloji, İğdaş Yayınları, İstanbul.
- Bansuri Taneja, 2001, Religion and Ecology in India and Southeast Asia *The Ecologist*, Sturminster Newton: Jul/Aug Vol.31, Iss. 6; pg. 59-2,
- Barbara Jane Dav, 2003, Jewish Ecologies *Alternatives Journal*. Waterloo: Vol. 29, Iss. 2; pg.46.,
- Barnes, Harry E. and Negley K. Teeters, 1951, *New Horizons in Criminology*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Bayrakdar, Mehmet, 1992, İslam ve Ekoloji, Diyanet İşleri Başkanlığı Halk Kitapları 88, Ankara.
- Bergman, J., Eugenics and the Development of Nazi Race Policy, *Perspectives on Science and Christian Faith* 44(2):p.109–123, June 1992; Darwin and the Nazi race Holocaust, *TJ* 13(2):p.101–111, 1999
- Bilmen, Ömer Nasuhi, 1999, Büyük İslam İlmihali, Akçağ Basım Yayım Pazarlama, Ankara.
- Bonger, William A., 1916, *Criminality and Economic Conditions*. Bloomington: Indiana University Press.
- Breuilly, Elizabeth/ Palmer, 1997Hıristiyanlık ve Ekoloji, İğdaş Yayınları, İstanbul.

- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi, 1986, İnanç, C.V., (SPADEM et ADAGP), İstanbul, s.5671.
- Canan, İbrahim, 1995, Çevre Ahlakı, Yeni Asya Yayınları, İstanbul.
- Ahmed İbn Hanbel:Müsned: 5/415
- Buhari:Müsned: 4/31-33
- Ebu Davut: Fiten:69
- Daniel Gasman, 1971, The Scientific Origins of National Socialism: Social Darwinism in Ernst Haeckel and the German Monist League, American Elsevier, pp. xvi, xvii, cited from Henry Morris, op. cit., p. 73. New York.
- Falk, Gerhard J., 1961, Religion, Personal Integration and Criminality. Journal of Education and Sociology 35:p.159-161.
- Fitzpatrick, Joseph P., 1967, The Role Of Religion in Programs For The Prevention And Correction Of Crime And Delinquency. The President's Commission on Law Enforcement and Juvenile Justice, Task Force Report: Juvenile Delinquency and Youth Crime. Washington, D.C.: Government Printing Office.
- George Rupp., 2001, Religion, Modern Secular Culture and Ecology Daedalus. Fall 001.Vol.130, Iss. 4; pg. 23, 8 pgs Boston, USA.
- Grasmick, Harold G., Robert J. Bursik, Jr., and John K. Cochran, 1991, "Render Unto Caesar What is Caesar's": Religiosity and Taxpayer's Inclinations to Cheat, The Sociological Quarterly 32:p.251-266.
- Higgins, Paul C. and Gary L., 1977, Albrecht Hellfire and Delinquency Revisited. Social Forces 55:p.952-958,
- Jensen, Gary F. and Maynard L. Erickson, 1979, The Religious Factor and Delinquency: Another Look At The Hellfire Hypothesis. in Robert Wuthnow (ed.), The Religious Dimension: New Directions in Quantitative Research. New York: Academic Press.

- John A. Grim, *Indigenous Traditions and Ecology: The Interbeing of Cosmology and Community* (Cambridge, Mass.: Center for the Study of World Religions, Harvard Divinity School, 2001
- John Chryssavgis, 1999, "The Halki Ecological Institute: Religion, Science and The Environment," *Worldviews: Environment, Culture, Religion* 3 (December 1999): p.273-278.
- Kvarceus, William C., 1944, *Delinquent Behavior And Church Attendance. Sociology and Social Research* 28:p.418-434.
- Mary Evelyn Tucker, John A Grim. 2001, *Introduction: The Emerging Alliance of World Religions and Ecology*, *Daedalus*, Boston: Fall, Vol.130,Iss.4;pg.1-22,
- Peek, Charles W., Evans W. Curry, and H. Paul Chalfant, 1985, *Religiosity and Delinquency Over Time: Deviance deterrence and deviance amplification. Social Science Quarterly* 66:p.120-131,
- Rahim, Hasan Zillur, 1991, *Ecology in Islam: Protection of the Web of Life a Duty for Muslims The Washington Report on Middle East Affairs*. Washington.
- Ranchor Prime, 1997, *Hinduizm ve Ekoloji*, İğdaş Yayınları, İstanbul.
- Reckless, Walter C. and Mapheus Smith, 1932, *Juvenile Delinquency*. New York: Mc Graw-Hill.,
- Rohrbaugh, John and Richard Jessor, 1975, *Religiosity in Youth: A Personal Control Agent Against Delinquent Behavior. Journal of Personality* 43:135-155,
- Stein, G.J., 1988, *Biological Science and the Roots of Nazism, American Scientists* 76:p.50–58, Jan–Feb.,
- Türkçe Sözlük, 1992, *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Türk Dil Kurumu, Milliyet Gazetesi Tesisleri*, İstanbul.
- Whitney A Bauman, 2002, *Green Studies, Religion and Environmental Practice, Journal of Women and Religion*. Berkeley: 2001/2002.Vol.19/20 pg. 90,

İnternet Kaynakları:

<http://213.156.44.181/apa/csl/ve052000/en-lowy.htm>, Erişim tarihi
13.07.2004.

<http://www.incil.com> 2001 yılı Aralık ayı Sohbet Odası tartışmalarından
alınmıştır.

<http://www.postanarki.net/kafka.htm>, Erişim tarihi 3.07.2004.

<http://www.wpunj.edu/~newpol/issue23/lowy23.htm>, Erişim tarihi
13.07.2004